परिच्छेद पु॰ परि+छिद-भावे करणादौ च घञ्। १अवधौ २सीमायां ३अवधारणे अन्यस्य ४सम्भिन्नभेदे। स च त्रिका॰ दर्शितो यथा "सर्गवर्गे परिच्छेदोद्देशाध्यायाङ्कसंग्रहाः। उच्छ्वासः परिवर्त्तश्च पटलं काण्डमस्त्रियाम्। स्थानं प्रकरणं पर्वाह्निकञ्च ग्रन्थसञ्चयः"। तत्र काव्ये सर्गः, कोषे वर्गः, अलङ्कारे परिच्छेदोच्छ्वासौ कथायामुद्दातः नाटके अङ्कः, संहितापुराणादौ अध्यायः, तन्त्रे पटलं, ब्राह्मणे काण्डम्॰ इतिहासे पर्व, भाष्ये आह्निकम्। अन्यत्रापि ग्रन्थसञ्चयः ग्रन्थभेदे ज्ञेयाः यथा पाद-ग्रन्थ्युक्तरङ्गसवकप्रपाठकादयोऽपि यथायथमूह्याः। ४परिमाणे।

परिच्छेद्य त्रि॰ परि+छिद-कर्मणि ण्यत्। १परिमेये २अवधार्ये च। [अमरः।

परिजन पु॰ परिगतो जनः। १परिचारे २प्रतिपाल्ये जने

परिजय्य त्रि॰ परि+जि-ण्यत्यार्थे क्यप् नि॰ यान्तादेशः। परितो जेतुं शक्ये।

परिजल्पित न॰ "प्रभोर्निर्देशतामात्रवापकाद्युपपादनात्। अविचारितरम्यत्वाच्छिल्पकृत्या स्यात् परिजल्पितम्" उज्ज्व-लकथायुक्ते कथनभेदे। [रङ्गनाथः।

परिज्ञान न॰ परि+ज्ञा ल्युट्। सूक्ष्मज्ञाने सू॰ सिं॰ ८।१

परिज्ञि त्रि॰ परि+ज्ञ-कि। परितोगन्तरि ऋ॰१।६४।५भा॰

परिज्मन् पु॰ परि+ज्ञ-मोत्वधातुः कनिन्। १चन्द्रे २अग्नौ च उज्ज्वलदत्तः। अत्र परिज्मन् इति परिजन्मन् इति यजुर्वेदकल्पनं प्राग्वादिकं "इकुलधित्यादिके उणादिसूत्रे परिज्मन् इत्यस्यैव पाठात्। [सिद्धे २४।४पृ॰द्रष्टव्यम्।

परिडीन न॰ परि+डी-भावे क्त। खगगतिभेदे खगगति-

परितत त्रि॰ परि+तन-क्त। १परिपक्वे अमरः। २परि-ज्ञानयुक्ते "तिर्यग्ग्रहनक्षत्रे यत्नः परिततोमतः" बृहत्संहितायां ३अन्तभेदे बाधः ४।२८. १।३५. ४वर्णमोगते च पुंसुक्ते च। [भाषे ४परिपाके च भावः १।११।

परितति स्त्री परि+तन-क्तिन्। १धैर्ये २अवसाने। ३परि-

परिदेव पु॰ परि+दी-भावे अप्। १विलापे अमरः भावे घञ्। २परिदेवन तत्रार्थे न॰। परिदयतेर्विला-पार्थत्वात् परिदीता इत्यादौ कर्मविशेषाद्यर्थावगमः।

परिणाम पु॰ परि+नम-घञ्। १प्रकृतेरन्यथाभावे विकारे २धैर्ये "परिणामेऽनुतोपमम्" गीता। ३अर्थालङ्कारभेदे च। अन्यथाभावश्च प्रकृत्युच्छेदेन प्रकृतेर्गुणान्तराधानेन वा यथा मृदादेर्घटादिरूपेण, काष्ठादेर्मञ्चादिना। "प परिणामतापतापसंस्कारदुःखैः" पात॰सू॰ "परिणामतः सलिलवत्" सां॰का॰ "यथा हि वारिदविमुक्तमुदक-मेकरसमपि तत्तद्भूमिविकारानासाद्य नारिकेलताडीवि-ल्वचिरबिल्वतिन्दुकामलकप्राचीनामलककपित्थक्षीरवृक्षतया परिणामानुभधुराम्लतिक्तकटुकषायतया विकल्पते एव-मेकैकगुणसहकारात् प्रधानं गुणमाश्रित्याप्रधानगुणाः परिणामभेदान् प्रवर्त्तयन्ति" सांत॰कौ॰। ४परिपाके "भुक्तस्य परिणामश्चेद्वरौदर्यः (यक्ष्मिः) तर्कसंग्रहः।

परिणामदर्शिन् त्रि॰ परिणाम ज्ञेयं पश्यति दृश-णिनि ६त॰। ज्ञेयद्रष्टरि बहुकर्मकरणे यत्कर्तव्यं तस्य द्रष्टरि।

परिणामशूल न॰ परिणामे शूलम्। शूलरोगभेदे "स्वै-र्निदानैः प्रकुपितो वायुः सञ्चिहितो यदा। कफपित्ते समाहत्य शूलकारी भवेद्बली"। तस्य लक्षणं यथा "भुक्ते जीर्यति यच्छूलं तदेव परिणामजम्। तस्य लक्षणमप्येतत् समासेनाभिधीयते" वातिकस्य तस्य ल-क्षणं यथा "आध्मानाटोपविण्मूत्रविबन्धाऽरतिवेपथैः। स्निग्धोष्णोपशमप्रायं वातिकं तद्वदेद्भिषक्" पैत्तिकस्य तस्य लक्षणं यथा "तृष्णादाहारतिस्वेदकृच्छ्रसम्बन्धोत्तर-म्। शूलं शीतशमप्रायं पैत्तिकं लक्षयेद्भिषक्" श्लैष्मि-कस्य तस्य लक्षणं यथा "हृद्दिङ्मुखासक्तोद्गं लाल-दृग्दीर्घसन्नति। कटुतिक्तोपशान्तौ च तद्विद्यात् श्लेष्मा-त्मकम्" त्रिदोषजस्य तस्य लक्षणं यथा "संसृष्टलक्षणं बुद्ध्वा त्रिदोषं परिकल्पयेत्। त्रिदोषजमसाध्यन्तु क्षीण-मांसबलानलम्" माधवकरः।

परिणामिन् त्रि॰ परि+नम-णिनि। परिणामयुक्ते परि-णामिकारणत्वञ्च प्रधानस्यैव न पुरुषस्येति निर्णीतं सां॰ सू॰ "पूर्वभावित्वे द्वयोरेकतरस्य हानेऽन्यतरयोगः" सू॰ "द्वयोरेव पुरुषप्रकृत्योरखिलकार्यपूर्वभावित्वेऽप्येकतरस्य पुरुषस्यापरिणामित्वेन कारणताहान्यान्यतरस्य प्रकृतेः कारणत्वौचित्यमित्यर्थः। पुरुषस्यापरिणामित्वे चेदं बीजम्। पुरुषस्य संहत्यकारित्वे परार्थत्वापत्त्यानवस्था असंहत्यकारित्वे सर्वदा महदादिकार्यप्रसङ्गः। प्रकृ-तिद्वारा परिणामकल्पने च लाघवात् तस्या एव परि-णामोऽस्तु पुरुषे तु स्वामित्वेन स्वत्वोपचारो यथा बोधेषु वर्त्तमानौ जयपराजयौ राजन्युपचर्य्येते तत्-फलसुखदुःखभोक्तृत्वेन तत्स्वामित्वादिति। किञ्च धर्मिग्राहकमानेन कारणतयैव प्रकृतेः सिद्धौ नाव्यका-रणाकाङ्क्षास्ति। यथा धर्मिग्राहकप्रमाणेन दृष्टतया